

Prof. dr Gordan KALAJDŽIEV
Pravnim fakultet „Justinijan Prvi”
u Skoplju

Pregledni članak
UDK: 343.13(497.7)
Primljeno: 18. septembra 2013. god.

UBRZANJE POSTUPKA KAO KLJUČNI CILJ REFORME KRIVIČNOG POSTUPKA U REPUBLICI MAKEDONIJI

Pojednostavljenje i ubrzanje postupka je bio jedan od glavnih ciljeva reforme. Ne samo zato što su zbog ovog cilja uvedene mogućnosti za sporazum i nove forme ubrzanih postupaka koji su ukratko prikazani u ovom radu, već ceo koncept reforme u celini pokušava pojednostaviti kazneni postupak. U tom cilju se napušta ne samo sudska istraga, već i sudski paternalizam u celini. Važan cilj reforme je da se sud rastereti obaveze da sam, po službenoj dužnosti, razjašnjava slučaj, a teret da dokaže krivicu van svake razumne sumnje preuzima javno tužilaštvo, što bi trebalo doprineti da sud ostane nepristrasan arbitar, ali i značajno da ubrza postupak.

Tako, u Makedoniji, za razliku od većine država u regionu, sudska istraga se deformalizuje i praktično preskače, a ne zamenjuje se novom optužnom istragom u kojoj bi javni tužilac radio isto ono što je ranije radio istražni sudija. Sa druge strane, makedonski ZKP je jedini u regionu koji po primeru Italije, formira pravosudnu policiju. Bitan element ideje da javni tužilac neposredno raspolaze timom u koji su uključeni i iskusni kriminalni inspektori je vezan za ubrzanje postupka. Sada, ne samo što sudska istraga otpada, već se prave napori da se stvore uslovi da javni tužilac sam, uz pomoć inspektora i stručnih pomoćnika kao njegovih asistenata, brzo prikupi podatke i dokaze da bi najpre odlučio da li će voditi

istražni postupak, koji se pak nadovezuje na predistražni postupak i da je već jedna priprema za suđenje.

Pokušaj pojednostavljenja postupka preko njegovog remodeliranja napuštanjem istražnog načela i odstranjivanjem inkvizitornih elemenata se ne zadržava samo na prethodnom postupku. Rasterećenje suda da istinu utvrđuje po službenoj dužnosti, što nepotrebno optovaruje sudstvo – nametnuvši mu praktično deo obaveza stranaka u postupku – u Makedoniji, kao i u svim drugim državama regiona, se smatralo strateškim pitanjem koje zaslužuje prioritet. Kao što je poznato, reforma postupka u glavnoj raspravi se u svim zemljama odvijala prebacivanjem dokazne inicijative na stranke i uvođenjem unakrsnog ispitivanja na suđenju. Ipak, većina država u regionu su odlučile da ne pasivizuju sud u potpunosti, pa i dalje, sa određenim ograničenjima, dopuštaju da sud i sam predlaže dokaze. Ovakav hibridni model se ocenjuje kao svojevidan razuman kompromis koji je navodno optimalan, baš zbog toga što u predlaganju i izvođenju dokaza inicijativa se prepušta strankama, a sudu se ostavlja mogućnost na kraju da i sam postavlja pitanja, da izvodi dokaze i slično, kada sud smatra da je to neophodno.

Ključne reči: krivični postupak, reforma, medijacija, kazneni nalog, Makedonija, ubrzanje, pojednostavljene forme postupanja, javno tužilaštvo, sud, sporazum, okrivljeni.

1. Uvod – disfunkcionalnost i sporost mešovitog (inkvizicionog) sistema kao povod za reforme

Temeljna reforma krivičnog postupka u Republici Makedoniji s novim Zakonom o krivičnom postupku iz novembra 2010. godine (u primeni od novembra 2013) sastoji se u napuštanju starog modela takozvanog „mešovitog“ postupka, koji stranci neretko nazivaju inkvizicionim, i njegovom zamenom jednim modernim akuzatornim (adverzijalnim) postupkom po primeru reformi u Italiji i drugim evropskim državama.¹ Reforma je imala dva glavna cilja, koja je pokušala da postigne paralelno: 1) postupak da se *ubrza* i učini efikasnijim, i 2) da unapredi nepristrasnost suda i *pravednost* postupka. Ubrzanje ne samo što povećava efikasnost krivičnog sistema koji, kao što je poznato, zavisi od što bržeg

¹ Vidi: Strategija za reformu krivičnog prava, Ministarstvo pravde, Skoplje 2007, (www.justice.gov.mk).

osuđivanja što je moguće većeg broja počinitelja krivičnih dela, već je i pravo na suđenje u razumnom roku samo po sebi bitan element pravednog suđenja.

Uvođenje adverzijalnog modela nametnulo se postupnom, ali sve prepoznatljivijom međunarodnom afirmacijom ovog modela kao adekvatnijeg za ostvarivanje proceduralne pravde. Sudski paternalizam kontinentalnih postupaka imao je ozbiljan problem zbog neskrivenog konflikta interesa kod sudije kao istražitelja, što dovodi do toga da sudija bude pristrasan, a postupak da traje dugo, na štetu optuženog (posebno ako je pritvoren) i društva u celini. Činjenica da se ovaj sistem pokazao kao nefunkcionalan i da u njemu sud ne ostvaruje svoju funkciju jasno se vidi u sudskim statistikama, koje pokazuju da više od pola kriminalaca ostaju neotkriveni (53% u 2011. godini),² a od prijava jedan značajan deo (jedna četvrtina) odbacuje se od strane javnog tužilaštva³, dok ogroman procenat optuženih sud proglašuje krivim!⁴

Neefikasnost sudskog sistema posebno se odražava u dugom trajanju postupka, što u jednom bitnom delu zavisi od modela postupka.⁵ Stari krivični postupak ne samo što je imao jasno izražen sudski paternalizam i jake inkvizicione elemente, već ni brzina postupka uopšte nije bila prioritet postupka.⁶ Poznato je da što je veći broj „radnih stanica“, odnosno što se više državnih

2 Iz statistike se vidi da policija nije uspjela da otkrije veliki deo (između 40 i 50%) počinitelja otkrivenih i registrovanih krivičnih dela. Ovaj broj konstantno raste, na primer, od 7.114 u 2002. godini (39%), do 16.657 u 2011. godini (53%). Vidi: Državni zavod za statistiku Republike Makedonije, Počinioci krivičnih dela u 2011, Skoplje 2012, (www.stat.gov.mk). Uporedi: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Makedonije (<http://www.mvr.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=392>).

3 Procenat odbačenih krivičnih prijava iznosi 12%, ali se procenat drastično razlikuje u zavisnosti od toga da li je delo prijavljeno od MUP ili neposredno od građana ili pravnih lica. Naime, tužilaštvo odbija polovinu prijava neposredno podnesenih od građana i drugih subjekata (49%), a prihvata gotovo sve prijave krivičnih dela podnesenih od ili preko policije (neverovatnih 93%)! Po podacima javnog tužilaštva, procenat odbačenih krivičnih prijava je dvostruko veći od onog objavljenog od strane Državnog zavoda za statistiku i iznosi 28,28%. Vidi: Izveštaj o radu javnih tužilaštva u Republici Makedoniji u 2011. godini.

4 Tako, u 2011. godini, od 10.051 optuženog osuđeno je čak 9.810 lica ili fenomenalnih 93%! Ovo pokazuje da sudovi sebe gledaju više kao organ koji treba da se bori s kriminalom i da osudi osumnjičene kriminalce, nego kao garant zakonitog i fer suđenja.

5 Tako, po podacima za 2011. godinu o trajanju postupka od prijave do donošenja odluke u slučajevima poznatog počinioca, od ukupno 14.627 prijava, postupak je trajao: do 1 meseca u 4.477 slučajeva; od 1 do 2 meseca u 1.755 slučajeva; od 2 do 4 meseca u 1.920 slučajeva; od 4 do 6 meseci u 1.249 slučajeva; od 6 meseci do 1 godine u 2198 slučajeva; preko 1 godine u čak 3.028 slučajeva. Izvor: Državni zavod za statistiku (www.stat.gov.mk).

6 Za razliku od ovoga, princip „brzog suđenja“ jedno je od načela američkog postupka, a značaj brzine postupka je važan i u evropskim kontinentalnim sistemima. Tako, Nemci među osnovna načela krivičnog postupka svrstaju i maksimu koncentracije. Načelo ubrzanja pronalazi svoj izraz u čl. 163. st. 2. nemačkog ZKP, po kojem policija ima obavezu da bez odlaganja podnese akte javnom tužilaštvu. Vidi: C. Roxin/B. Schunermann, *Strafverfahrensrecht*, 26 Auflage, C.H. Beck, München, 2009, str. 59-85.

organa bavi predmetom, to se više vremena gubi u „praznom hodu“, tačnije, to je vreme koje prolazi bez stvarnog rada na predmetu.⁷

U literaturi već duže vreme se sreće stav da je sudska istraga jedan od glavnih razloga za dugotrajnost krivičnih postupaka. U praksi oni više ne igraju značajnu ulogu u smislu zaštite osumnjičenog od neosnovanog suđenja sa svim negativnim publicitetom i drugim za njega štetnim efektima po slobodu, privatni život (stara doktrina tajnosti istrage u cilju izbegavanja ovakvih štetnih efekata po optuženog praktično je napuštena)⁸, već za glavni cilj imaju da se obezbede dokazi protiv optuženog s njihovim punovažnim izvođenjem još pre suđenja, čime je istraga postala više „suđenje pre suđenja“ umesto nekakav zaštitni filter za optuženog. Sudske istrage nisu pokazale opravdanost ni s aspekta nekakvog pravog istraživanja, zato što istražni sudija retko prikuplja nove dokaze, već samo formalno izvodi dokaze koji su već prikupljeni od strane policije i javnog tužilaštva.

Sve ovo ukazuje da imamo ozbiljan problem ne samo s podbačajem suda u njegovoj ulozi zaštitnika prava u krivičnom postupku na mikro planu već i s ozbiljnim podbačajem uloge suda na makro planu, u smislu njegove uloge u sistemu podele vlasti, kao zaštitnika građana od organa progona (izvršne vlasti).

2. Ubrzanje postupka promenom modela i njegovo dejstvo na subjekte

2.1. Ubrzanje prethodnog postupka preko njegove deformalizacije (preskakanje istrage)

Prva ideja je da će se promenom modela postupka ubrzati sam postupak preko restrukturiranja prethodnog postupka time što se napušta sudska istraga, ali ne na način na koji se to radi u Srbiji i Hrvatskoj, gde se sudska istraga zamenjuje isto toliko formalnom tužiočevom istragom, već njenim preskakanjem.⁹ Glavna

7 Vidi: Delays in the criminal justice system: reports presented to the 9th Criminological Colloquium, Council of Europe, 1989; Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights (CEPEJ(2006)15).

8 Istrage su prekinute u jednom malom delu slučajeva zato što je optuženi bio u bekstvu ili iz drugih razloga bio nedostupan državnim organima (oko 150 slučajeva godišnje, što je 0,36% u 2011. godini). Značajniji deo istraga je *zaustavljen*, najčešće zato što delo nije imalo elemenata krivičnog dela ili *nije postojalo dovoljno dokaza* (konstantno oko 700 slučajeva godišnje). Iz podataka Državnog zavoda za statistiku (*supra*) ipak se vidi da „zaštitna“ uloga istrage kao nekakvog zaštitnog filtera od neosnovanih optužbi nije potpuno neefikasan, zato što je broj prekinutih ili zaustavljenih istraga oko 20% istraga (20% u 2002. godini, 17% u 2011. godini).

9 Vidi: G. Kalajdžiev, Konceptijske razlike u istragama u Hrvatskoj i Makedoniji, u Zbirci radova na Pravnim fakultetima u Skoplju i Zagrebu, Skoplje/Zagreb 2010, (dostupno na

ideja je da se smanji broj tzv. „radnih stanica“ u postupku i da se prethodni postupak sprovede u kontinuitetu s usaglašenim postupkom policije i javnog tužilaštva.¹⁰

Da bi ostvarili aktivnije uključenje javnog tužioca i ubrzali prethodni postupak važno je pre svega *rano obaveštavanje* javnog tužioca od strane policije. Novi ZKP Republike Makedonije zahteva da policija odmah obavesti javnog tužioca. Naravno da će to policija učiniti kad sama prikupi određene informacije i izvrši prethodne, neophodne provere činjenica da li se radi o krivičnom delu koje se goni po službenoj dužnosti. Policija svakako preuzima i ovlašćenja koje joj ZKP daje u cilju hitnog (i stručnog) otkrivanja i hvatanja počinitelaca, kao i obezbeđivanje tragova i dokaza krivičnog dela.

Može se primetiti da je suštinski promenjen *cilj* prethodnog postupka. Postoji mnogo neslaganja oko pravog i deklarisanog cilja istrage i prethodnog postupka u celini. Nema mnogo logike u tome da istražni sudija prikuplja dokaze zbog odluke javnog tužioca!¹¹ Više je nego očigledno da aktivna uloga istraživača kod istražnog sudije dovodi do konflikta interesa odnosno funkcija, zato što je funkcija, odnosno zadatak da se istražuje u sudaru s njegovom funkcijom zaštitnika prava građana. Više je nego jasno da je cilj formalne sudske istrage u obezbeđivanju dokaza s njihovim izvođenjem već u istrazi (što se i dalje radi preko javnog tužioca u Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj). Ovo se radi navodnim učešćem stranaka i prividnom „jednakosti oružja“, iako je jasno da odbrana nema adekvatnu i dovoljnu priliku da iskaze svedoka i drugih optuženih testira i ospori u istrazi, bez saznanja koji dokazi će biti izvedeni na suđenju. Moderna koncepcija pravednog postupka traži da se dokazi testiraju na javnoj i kontradiktornoj raspravi pred nezavisnim sudom.

Zato novi makedonski ZKP nema formalnu istragu s izvođenjem dokaza. Ukoliko zaista postoji nekakva opasnost da neki dokazi neće moći da se izvedu na suđenju, održaće se posebno, tzv. „dokazno ročište“, gde se dokazi izvode po pravilima koja važe za glavnu raspravu. Nasuprot tome, Hrvatska, Crna Gora i Srbija ostaju pri ideji da dokazi treba da se izvedu već u prethod-

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=100280). Uporedi: D. Krapac, Reforma mješovitog kaznenog postupka: potpuna zamjena procesnog modela ili preinaka prethodnog postupka u stranački oblikovano postupanje?, Zbirka radova na Pravnom fakultetu „Justinijan Prvi“ u Skoplju, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2007, 177, str. 185-89.

10 Vidi: G. Kalajdžiev, Bitnije dileme i razlike u reformi istrage u državama bivše Jugoslavije, u zborniku Kriminalističko-krivičnoprocesne karakteristike istrage prema Zakonu o krivičnom postupku u prošloj deceniji, Vol. 5, br. 1 (novembar 2012), str. 432-443.

11 Praksa pak, kao što smo videli, ne potvrđuje da sud u istrazi igra nekakvu uistinu zaštitnu ulogu, zato što sud vrlo retko odbija zahteve policije i javnog tužioca, bez obzira na to da li se radi o otvaranju istrage ili o primeni mera kojima se zadire u slobodu privatnosti osumnjičenih i drugih lica, kao što je pritvor, pretresi, prisluškivanje i slično.

nom postupku, što radi javni tužilac! Ovo je nešto što je nepoznato u uporednom pravu, i samim tim jedno originalno rešenje koje će teško izdržati test pred sudom u Strazburu. Tako, može se reći da je novi optužni istražni postupak u Makedoniji više dizajniran kao priprema za suđenje nego kao pravi istražni postupak, zato što javno tužilaštvo više ispituje da li su dokazi i saznanja sakupljeni prethodno u predistražnom postupku dovoljni da bi se pred sudom dokazala krivica osumnjičenog, nego što istražuje u užem smislu reči.¹²

2.2. Ubrzanje istrage preko pojačanja kapaciteta javnog tužilaštva inspektorima pravosudne policije

Važna novina po kojoj se makedonski novi krivični postupak razlikuje od svih drugih u regionu je uspostavljanje *pravosudne policije* kao asistenta javnog tužilaštva. Radi se o kriminalističkoj policiji koja blisko saraduje s javnim tužilaštvom, jedan njen mali deo će biti neposredno u timu javnog tužilaštva u tzv. istražnim centrima javnog tužilaštva. To su glavni alati koji će javnom tužilaštvu pomoći da se nosi s izazovima nove aktivne uloge pred kojom se našlo reformom krivičnog prava kod nas i u svetu.

Novina koja bi trebalo bitno da doprinese ubrzanju prethodnog postupka je baš *tim* istraživača javnog tužioca, sastavljen od kriminalističkih inspektora i drugih saradnika koji treba da mu pomognu u sakupljanju i proveru informacija i dokaza u prethodnom postupku. Naime, osnovni problem u dosadašnjem krivičnom postupku bio je u tome što javni tužilac nije imao kapacitete da sam sakupi neophodne podatke i dokaze da bi doneo odgovarajuću odluku o daljem toku postupka.¹³ Zbog toga, putem prepiske, tužilac je od policije, banaka i drugih državnih organa tražio da se preduzmu određena dejstva u cilju dobijanja potrebnih informacija, da bi ih tek tada predao istražnom sudiji, čime se gubilo mnogo vremena, a predmet je, naravno, sporo napredovao. Nova rešenja omogućuju da tužilac, uz pomoć sopstvenog istražnog tima, ne samo prvo

12 Za razliku od Bosne i Hercegovine i Makedonije, novi krivični postupak u Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj ostaje s ogromnim brojem odredbi koje uređuju istragu i dokazna dejstva koja se preuzimaju u istom, čime dokazi sakupljeni na formalan način u prethodnom postupku ostaju informacijska kičma suđenja. Na taj način, formalna sudska istraga se zamenjuje isto toliko formalnom optužnom istragom, pri čemu se zadržava veliki broj odredbi starog zakona. Optužna istraga, kao druga faza u prethodnom postupku, ne razlikuje se suštinski od starog koncepta sudske istrage, budući da javni tužilac sada vrši sva ona istražna dejstva koje je do sada sprovodio istražni sudija, iako je i on stranka u postupku.

13 Monopol istrage kod MUP bio je glavni razlog za neadekvatne istrage policijskih prekoračenja u više presuda Evropskog suda za ljudska prava protiv Republike Makedonije. Vidi, na primer, Case of Pejrusan Jasar v. FYROM (2007).

prikupi podatke da bi odlučio da li će se voditi istraga protiv određenog lica, da bi ista završila „u jednom dahu“, odnosno u kontinuitetu, energično i aktivno.¹⁴

Po primeru Italije, novi ZKP uz 2010. utvrđuje da su „starešine“ pravosudne policije, a to su neposredni rukovodioci organizacijskih jedinica pravosudne policije koji ostaju u resornim ministarstvima, sada u direktnoj vezi s javnim tužilaštvom, na koji način će tužilaštvo lakše raspolagati pravosudnom policijom.¹⁵ Ovo je pokušaj jedne jasnije i funkcionalnije relacije koja je do sada bila utvrđena samo kao relacija između dve, inače strogo hijerarhijski postavljene organizacije. Novi ZKP i dalje ostavlja (do sada malo korišćenu) mogućnost, po potrebi (ad hoc), u cilju efikasnog sprovođenja krivičnog postupka, po naredbi javnog tužioca, da mu budu dodeljeni na posao određeni inspektori, pripadnici pravosudne policije.¹⁶

ZKP predviđa da se pripadnici pravosudne policije pri javnom tužilaštvu organizuju u tzv. „istražne centre“ javnog tužilaštva.¹⁷ Ideja da se formiraju istražni centri u javnim tužilaštvima s većim obimom rada u cilju pronalaženja racionalnog rešenja koje će biti efektivno i ekonomično, dovelo je do ozbiljnih razlika u tumačenju zakonskih odredbi.¹⁸

2.3. Ubrzanje postupka koncentracijom glavne rasprave

Stari krivični postupak (koji će se primenjivati u Makedoniji ne samo do novembra 2013. godine kada treba početi primena novog ZKP iz 2010. godine

-
- 14 Pravosudna policija u istražnim centrima prvenstveno će delovati u fazi prethodnog prikupljanja obaveštenja, više nego u istražnom postupku, gde dejstva neposredno preuzima javno tužilaštvo, iako pravosudna policija može da mu pomaže. Ovo ne znači da pravosudna policija u istražnim centrima ne može da radi i u fazi otkrivanja i prijava u slučajevima kada tužilaštvo samo sazna za sumnje da je izvršeno krivično delo (neposredno zapažanje, glas, notornost i sl.)
 - 15 Vidi: „New Relationship between the Police and the Public Prosecutors Office in the Republic of Macedonia“, *Justinian Law Review*, dostupno na www.law-review.mk/pdf/02/Gordan%20Kalajdžiev.pdf
 - 16 Važan cilj koji treba postići uspostavljanjem pravosudne policije i prelaskom dela kriminalističkih inspektora iz MUP u javno tužilaštvo jeste prevazilaženje problema monopola istražnih kapaciteta u MUP i tzv. „hijerarhijskog dualizma“.
 - 17 Istražni centri javnog tužilaštva su na neki način originalno rešenje, iako slični oblici organizacije koji podrazumevaju blisku operativnu saradnju pod rukovodstvom javnog tužilaštva postoje u više država. Tako na primer, u Italiji svaki tužilac ima sopstveni tim od dva-tri inspektora, dok u drugim državama policijski službenici se bez ikakve organizacijske forme priključuju kancelarijama javnog tužilaštva. Vidi: B. Pavišić, ed., *Talijanski kazneni postupak*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2002.
 - 18 Iako je ideja autora novog ZKP bila da ovi budu više kao specijalizovana odeljenja pri javnim tužilaštvima, kao operativna personalna asistencija javnim tužiocima, nadležni državni organi, koji rade na pripremama primene novog ZKP, shvatili su ih kao odvojene (autorsirane) specijalizovane centre.

već i dalje za dela za koja je već započet postupak) dopuštao je da se podigne optužnica bez prikupljanja svih dokaza, s tim da se na glavnom pretresu najpre raščičava krivičnopravni spor, a sud i stranke će moći bez problema predlagati nove dokaze. Obaveza da sam u celini i potpuno utvrdi istinu, prenosila je na sud teret dokazivanja, što je ostavljalo inkvizitorski trag na suđenju, a postupak se razvlačio mesecima, a nekad i godinama. Naime, s obzirom na to da je prioritet dat potpunom utvrđivanju istine, nije bilo prekluzije u predlaganju dokaza i bilo je ostavljeno sudu i strankama da mogu slobodno predlagati dokaze i po završetku suđenja.¹⁹

Pokušaj pojednostavljenja postupka preko njegovog remodeliranja napuštanjem istražnog načela i odstranjivanjem inkvizitornih elemenata ne zadržava se samo na prethodnom postupku. Rasterećenje suda da istinu utvrđuje po službenoj dužnosti, što nepotrebno opterećuje sudstvo namećući mu praktično deo obaveza stranaka u postupku, u Makedoniji, kao i u svim drugim državama regiona, smatralo se strateškim pitanjem koje zaslužuje prioritet. Kao što je poznato, reforma postupka u glavnoj raspravi se u svim zemljama odvijala prebacivanjem dokazne inicijative na stranke i uvođenjem unakrsnog ispitivanja na suđenju. Ipak, većina država u regionu odlučila je da ne pasivizuju sud u potpunosti, pa i dalje, s određenim ograničenjima, dopuštaju da sud i sam predlaže dokaze.²⁰ Ovakav hibridni model se ocenjuje kao svojevrsan razuman kompromis koji je navodno optimalan, baš zbog toga što se u predlaganju i izvođenju dokaza inicijativa prepušta strankama, a sudu se ostavlja mogućnost da na kraju i sam postavlja pitanja, da izvodi dokaze i slično, kada sud smatra da je to neophodno.²¹

19 Tako, kao što nam je svima poznato, u skladu s čl. 274. i 314. starog ZKP, stranke i oštećeni mogu i po kazivanju glavnog pretresa i po njegovom početku da traže da se pozovu novi сведoci ili veštaci ili da se prikupe novi dokazi. S druge strane, predsednik veća, koji je bio glavni akter suđenja, može (mogao je) čak i bez predloga stranaka da naredi prikupljanje novih, odnosno drugih dokaza za glavni pretres.

20 Tako je u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, i s ozbiljnim ograničenjima u Hrvatskoj. Vidi komparativnu analizu kod: H. Sijerčić-Čolić, Načelo materijalne istine u krivičnom postupku, u: A. Petrović, I. Jovanović, Savremene tendencije krivičnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (normativni i praktični aspekti), Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, str. 169-191.

21 Prof. Damaška je u pravu kad kaže da pasivan stav suda više odgovara tipičnoj angloameričkoj raspravi, jer odluku o činjeničnom stanju tamo donosi porota, pa na nju pada moralna odgovornost za ispravnost presude, ali smatra da to rešenje nije sasvim prikladno novim evropskim postupcima, koji ostaju hibridni. Damaška ukazuje da je novo Hrvatsko rešenje bez potrebe restriktivnije nego u većini zemalja common law odakle dolazi stranačko izvođenje dokaza: M. Damaška, Hrvatski dokazni postupak u poredbenopravnom svjetlu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2, 2010, str. 821, 824.

Makedonija je jedina država u regionu koja sasvim pasivizuje sud u dokaznoj inicijativi.²² Time se ne želi postići samo čistoća modela zbog nekakve teoretske konzistentnosti, ili kao što to kaže prof. Damaška – da bi bili veći katolik od pape, već zato što verujemo da će ovo, osim većoj nepristrasnosti suda, doprineti i bitnom ubrzanju postupka! Ovo posljednje se čini neopravdano zapostavljenim u akademskim i zakonodavnim debatama u drugim državama regiona. Naime, ideja je jasna: ako postoji prekluzija u dokazivanju, tako što ni sud ni stranke, po pravilu, neće moći isprva predlagati dokaze na suđenju, tužilaštvo će morati ići na suđenje samo ako stvarno ima dovoljno dokaza da se dokaže krivica optuženog, a suđenje će trajati mnogo kraće. Suđenje će se jednostavno planirati i izvoditi neprekinuto, u kontinuitetu (čl. 359. ZKP iz 2010), tako što će se planirati onoliko dana da se ono završi u zavisnosti od broja dokaza koji su predloženi da se izvedu. Budimo iskreni – dokazi su do tada ili prikupljeni ili nisu; vrlo su retki slučajevi gde neke posebne okolnosti uistinu opravdavaju da se suđenje odlaže zbog prikupljanja nekih novih dokaza.²³ Naprotiv, nelogično je i štetno da se suđenja po pravilu odlažu i da traju u nedogled, kao što nam se to sada dešava. Što se tiče stranačka, nedopustivost dokaza za koje su stranke znale, ali ih bez opravdanog razloga pre glavne rasprave nisu predložile strankama, nameće obavezu kvalitetne pripreme za raspravu pred sudom i čini ih odgovornima ne samo za ishod nego i za efikasnost i brže okončanje kaznenih postupaka.²⁴

Kao kontroverzno se pokazalo i pitanje da li će celokupni dosije iz istrage (sa svim iskazima optuženog i svedoka) ići na glavni pretres. Ukoliko istražni spisi ostanu glavni izvor informacija, glavni pretres je, u stvari, samo provera dokaza iz istrage.²⁵ Postoje različita mišljenja o tome da li će pristup suda spisima doprineti efikasnosti i brzini suđenja ili će samo nepotrebno uticati na nepristrasnost suda. Konačno, prof. Damaška upozorava da nova varijanta stranačkog izvođenja pred

.22 Istini za volju, kao izuzetak, sud može odrediti tzv. „superveštačenje“ (čl. 394. ZKP).

23 Moramo priznati da i novi ZKP predviđa odlaganje ili prekid glavne rasprave zbog sakupljanja novih dokaza (čl. 370. i 372. ZKP, 2010). Ruku na srce, ova rešenja su više primer odredbi nekritički preuzetih iz starog ZKP, bez analize da li su u skladu s novim konceptom, kakvih primera u novom ZKP ima više i većina je već registrovana za eventualnu reviziju zakona koja se sada zagovara u stručnim krugovima.

24 Vidi: D. Tripalo, Z. Đurđević, Predlaganje dokaza, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 18, br. 2/2011, str. 471, 486.

25 U ovom smislu, u Makedoniji su postavljene barijere u odnosu na uticaj istrage na glavni pretres, po uzoru na neke savremene evropske postupke. Tako, kao i u Italiji, predsednik veća sada ima ograničeni pristup materijalu koji je prikupljen u toku istrage, s kojim inače raspolaže tužilac. Dokazi pred sudom u principu se ponovo izvode. Slično ovome, iskazi dati u prethodnom postupku sada se u Makedoniji, po uzoru na Nemačku, mogu koristiti samo da bi se optuženi podsetio, kao i za ocenu verodostojnosti iskaza, ali oni ne spadaju u dokaze na kojima se može zasnovati osuda.

raspravnim sudom sadrži i ostatke starog dokaznog režima (npr. pravo oštećenog da sudeluje u izvođenju dokaza) pa postoji verovatnoća da će kombinacija novih i starih elemenata dovesti do konfuzije i *odugovlačenja* rasprave.²⁶

2.4. Ubrzanje i racionalizacija pravnih lekova

Potreba za preuređivanjem sistema pravnih lekova u makedonskom procesnom kaznenom zakonodavstvu, odnosno za njihovu racionalizaciju, jedna je od osnovnih odrednica reforme kaznenog postupka u skladu s ciljevima utvrđenim u Strategiji za reformu kaznenog prava.

Izmene odredbi u odnosu na redovne i vanredne pravne lekove predstavljale bi kombinaciju napora teoretičara za ubrzanje postupka, racionalizaciju pravnih lekova (pre svega vanrednih pravnih lekova), kao i naglašavanje potrebe za češćim održavanjem rasprava pred drugostepenim sudom umesto ukidanja presude i vraćanja rasprave na ponovno odlučivanje pred prvostepenim sudom, s jedne strane, i prevazilaženje problema koje su praktičari uvideli, a koji bi se mogli rešiti preciziranjem, izmenom ili dopunom određenih odredbi.

Ujedno, po prvi put je uneta prekluzija u predlaganju dokaza sa žalbom u tom smislu što se u žalbi ne smeju navoditi nove činjenice ili novi dokazi osim onih za koje će stranke dokazati da se nisu mogle izneti do završetka dokaznog postupka u toku glavne rasprave zato što im nisu bili poznati ili dostupni. Na ovaj način se izbegava taktiziranje, najčešće odbrane, s dokazima koji značajno utiču na konačni ishod postupka, a koji se ne iznose u toku prvostepenog postupka. U cilju ubrzanja postupka izvršena je korekcija rokova za podnošenje odgovora na žalbu, kao i rokova u kojima postupa sudija koji obaveštava o prijemu predmeta.

Nažalost, predlozi za neke radikalnije korake koji imaju za cilj da bitno ubrzaju i pojednostave postupak po pravnim lekovima nisu bili prihvaćeni. Tako na primer, naš predlog da na sudsku presudu može da se žali samo optuženi, a ne i javni tužilac, kao što je to u sistemima *common law* (opšteg prava), dovelo je do zgražavanja domaće stručne javnosti, iako bi to bilo dosledno akuzatornom modelu.

3. Ubrzani postupci prema novom ZKP Republike Makedonije

Novi ZKP Republike Makedonije predviđa nekoliko oblika ubrzanih postupaka, čiji je cilj pojednostavljeno postupanje i rasterećivanje sudije od preuzimanja obimnih procesnih radnji. Simplifikovanje kaznene pravde je imperativ koji preporučuje Savet Evrope u Preporuci R(87)18, čiji je glavni cilj

26 Damaška, op. cit.

povećana svest zakonodavca u pravcu ubrzanja postupka, promjenjen kazneni tretman priznanja okrivljenog, povećana ovlašćenja javnog tužioca, koji treba da preuzme neka ovlašćenja sudije.²⁷

Ubrzani postupci mogući su u tri slučaja:

- kada je reč o lakšim krivičnim delima – skraćeni postupak;
- u slučaju suglasnosti počinioca i oštećenog da spor reše pomoću treće neutralne osobe – postupak medijacije, ili
- u slučaju kada se može odlučivati i bez održavanja glavne rasprave, a na osnovu prikupljenog dokaznog materijala – kazneni nalog.

3.1. Skraćeni postupak

Skraćeni postupak tradicionalno je prihvaćen u svim kaznenopravnim sistemima za lakša krivična dela. Novi ZKP uvodi male promene. U smislu *Recommendation Rec (2003)23* Saveta Evrope, prema kojoj zatvorska kazna iznad pet godina spada u dugotrajnu zatvorsku kaznu, makedonski zakonodavac je proširio nadležnost sudije pojedinca i u tom smislu se skraćeni postupak može sprovesti za sva krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.²⁸ Ovim rešenjem se sud rasterećuje obimnog postupka u slučaju lakših krivičnih dela i omogućava se da sudija ima dovoljno vremena da se posveti težim krivičnim delima. Novi položaj javnog tužioca u toku krivičnog postupka i obaveza da lično zastupa optužnicu usloveli su napuštanje mogućnosti održavanja glavne rasprave u odsustvu tužioca. Naime, uloga koju tužilac ima na glavnoj raspravi i u toku skraćenog postupka može se ostvariti samo uz njegovo aktivno učešće u svim radnjama koje čine glavnu raspravu. Novi ZKP proširio je rok koji se mora obezbediti optuženom za pripremu odbrane. Naime, poziv za glavnu raspravu treba da se dostavi optuženom tako da između dana kada je poziv uručen i dana kada treba da se održi glavna rasprava mora ostati dovoljno vremena za pripremu odbrane, a najmanje osam dana, a ne najmanje 3 dana kao što je to bio slučaj do sada. Ova je promena prouzrokovana garancijama predviđenim čl. 6(3)(6) Evropske konvencije za ljudska prava. Svakome ko je optužen za počinjeno krivično delo mora se omogućiti da ima dovoljno vremena i uslova za pripremu odbrane. Ujedno, sudija mora upozoriti optuženog da se glavna rasprava može održati u njegovom odsustvu ako su ispunjeni zakonski uslovi – za krivična dela kažnjiva novčanom kaznom ili zatvorom do maksimum tri godine kada se optuženi

27 Recommendation No. R(87)18 concerning the simplification of criminal justice, 17 September 1987.

28 Definition of life sentence and long-term prisoners, Appendix to Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners, 9th October 2003.

nije pojavio na glavnoj raspravi, a bio je uredno pozvan ili mu se poziv nije mogao uručiti zbog očiglednog izbegavanja optuženog da primi poziv. S pozivom za glavnu raspravu odbrani treba da se dostavi lista dokaza koju je podneo tužilac, a ujedno i odbrana treba da se pouči da ima rok za podnošenje svoje liste dokaza.

Mirovno ročište prethodi održavanju glavne rasprave. Novina u ZKP jeste mogućnost da se u slučaju privatne krivične tužbe predloži tužiocu i oštećenom da spor reše putem medijacije. S tim u vezi treba napomenuti da makedonski ZKP ne predviđa obligatorni pokušaj za medijaciju od strane sudije nego ostavlja na dispoziciju sudiji da uputi strane na medijaciju kada oceni da bi to bilo svrsishodno. Ujedno, svaka strana ima pravo da dâ svoju saglasnost da se spor reši putem medijacije. Ukoliko neka strana ne da svoju saglasnost, sudija produžava postupanje prema odredbama za skraćeni postupak. Makedonski je zakonodavac predvideo alternativan put razrešavanja krivičnog slučaja za koji se vodi skraćeni postupak.

Pored vansudskog raspravljanja spora, kada se kao tužilac javlja privatni tužilac, u skraćenom postupku nije isključena mogućnost za pogađanje kada se kao tužilac javlja javni tužilac. Naime, ZKP ne predviđa ograničenje u odnosu na težinu krivičnih dela o kojima se stranke mogu pogađati, pa ako je to moguće za teža dela utoliko više pogađanje treba upražnjavati za lakša krivična dela. U toku skraćenog postupka postoji mogućnost da optuženi prizna krivicu i u tom se slučaju primenjuju odredbe o priznanju krivice na glavnoj raspravi. Sudija je dužan da proveri priznanje i oceni da li je prihvatljivo ili ne i nakon toga izvodi dokazne radnje povezane s utvrđivanjem krivične sankcije. Naime, priznanje dovodi do racionalizacije glavne rasprave i dokaznog postupka u jednom bitnom delu posvećenom utvrđivanju krivice, stepenu krivične odgovornosti i činjeničnog stanja.

U okvirima skraćenog postupka postoje promene u odnosu na sprovođenje istražne radnje. Naime, u sadašnjem skraćenom postupku javni tužilac predlaže sudiji pojedincu sprovođenje istražnih radnji i ako sudija prihvati predlog, sudija je dužan da preduzme radnje. U novom ZKP, s obzirom na nova ovlašćenja koja ima javni tužilac kao *dominus litis* kaznenog progona, istražne radnje samostalno preduzima tužilac pre nego što podnese optužni predlog. Tužilac treba da obavesti odbranu pre podnošenja optužnog predloga za prikupljene dokaze i preduzete istražne radnje, što predstavlja tzv. obavezu otkrivanja dokaza (*disclosure*), predviđenu čl. 302. st. 5. ZKP. Nakon toga treba odbrani ostaviti rok za pripremu odbrane u smislu istražnih dejstava odbrane. Tužilačka je odluka kada će inicirati sporazumevanje za krivična dela za koja se vodi skraćeni postupak. Primenom analogije, moguće je da i sudija pojedinac, kada to oceni za potrebno, pozove stranke u sud radi razjašnjenja predloga ili prigovora, a sve to u funkciju pripreme glavne rasprave u smislu člana 347. st. 2. ZKP.

3.2. Medijacija

Medijacija je ušla u nacionalna zakonodavstva nakon Preporuke R(99)19 Saveta Evrope²⁹ koja ukazuje na fleksibilnost i obuhvat medijacijskog postupka koji se može sprovoditi komplementarno s kaznenim postupkom ili može biti njegova alternativa. S tim u vezi, pravilno se kao radikalno neintervencionistički³⁰ kvalifikuju shvatanja da medijaciju treba tretirati kao vraćanje prema izvoristu konfliktne situacije³¹ i prema ovlašćenju da involvirane strane same reše nastali konflikt. Medijacijske aktivnosti omogućavaju da se žrtva krivičnog dela oseća kao ravnopravni subjekt kaznene zaštite.³² Prednosti medijacije leže u priznavanju interesa žrtve, povećavanju uloge pojedinca u okviru rešavanja sporova nastalih činjenjem krivičnih dela. Medijacija se bazira na sledećim principima: dobrovoljno učešće involviranih strana, dostupnost medijacije, aktivno učešće involviranih stranaka, interaktivnost s ciljem da strane pronađu zajedničko prihvatljivo rešenje, kao i poverljivi karakter medijacijskog postupka.³³ Uvođenje medijacije u kaznenoproceno zakonodavstvo jeste rezultat restorativne pravde.³⁴ Restorativna pravda u središtu svog interesa ima interese

29 Recommendation no. R(99)19 on Mediation in Penal Matters, 15.09.1999.

30 Michael von Voß, „Anzeigemotive, Verfahrenserwartungen und die Bereitschaft von Geschädigten zur informellen Konfliktregelung. Erste Ergebnisse einer Opferbefragung“, Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 1/1989, str. 35.

31 Ideja čiji je tvorac Nils Christie, prema kome se ovlašćenja za rešavanje konflikta moraju oduzeti državi i vratiti u ruke involviranih osoba: Nils Christie, „Conflicts As Property“, The British Journal of Criminology, Vol. 17, 1/1977, str. 1-15.

32 Stanje koje žrtva nije imala u tradicionalnom odgovoru na kriminalitet, Jean-Pierre Bonafé-Schmitt, „La Médiation Pénale en France et aux États-Unis“, Maison des Sciences de l'Homme, Réseau Européen Droit et Société, 1998, str. 106. Medijacijske aktivnosti vode prema tzv. „privatizovanoj pravdi“, Stuart Henry, „Justice on the Margin: can Alternative Justice be Different?“, The Howard Journal, Vol. 28, 4/1989, str. 53.

33 Kao što navodi A. Snare, „Psychosocial Interventions Aimed at Resolving the Conflict Between the Perpetrator and the Victim, for Example within the Framework of Mediation and Compensation Programmes“, 20th Criminological Research Conference: „Psychosocial Interventions in the Criminal Justice System“, 1993, str. 60.

34 John Blad, „The Scope of Restorative Justice“, Papers presented at the Third Conference of the European Forum for Victim – Offender Mediation and Restorative Justice, Budapest, Hungary, 14–16 October 2004; W. Van Ness, „Restorative justice: International Trends“, October, 1998, www.restorativejustice.org; Gordana La`etiæ-Bu`aravska, „Medijacijata i obe{teuvawe vo zakonodavsvata na evropskite dr`avi“, Godu{nik na Pravniot fakultet „Junistinijan Prvi“, Skopje; vo ~est na prof. Todorka Orov~anec, tom 42, Skopje, dekemvri, 2006, str. 540-565; La`etiæ-Bu`aravska/Misoki, „Spogoduvawe i medijacija“ MRKPK, br. 2/2009, str. 215-260; Gordana La`etiæ-Bu`aravska, „Restortivnata pravda od aspekt na me{unarodnite dokumenti“, Godi{nik na Praviot fakultet „Junistinijan Prvi“, Skopje; vo ~est na prof. dr Dimitar Pop-Georgiev, tom 40, Skopje, dekemvri, 2006, str. 630-645.

žrtava i šire zajednice, pošto omogućava obnavljanje narušenih odnosa nakon počinjenog krivičnog dela. Zainteresovane strane imaju mnogo više interesa da se spor reši i da se svi nesporazumi prevaziđu. Ne treba misliti da je rešenje konflikta samo u interesu države.³⁵ Prednost medijacije jeste u mogućnosti da se kriminalna situacija prevaziđe putem aktivnog učešća involviranih strana, izgradnjom nove ravnoteže u njihovim odnosima, kada njihove susrete vodi treća neutralna osoba – medijator. Medijacija jeste pregovaranje između počinioca krivičnog dela i njegove žrtve ili oštećenog s ciljem njihovog pomirenja, uz mogućnost da počinitelj uputi izvinjenje ili spremnost da nadoknadi štetu. Ovakav način postupanja je prihvatljiv samo za prvoprestupnike koji su počinili lakše krivično delo.

Sadržinski, medijacija obuhvata posredovanje i pomirenje. Posredovanjem između žrtve i počinioca krivičnog dela medijator nastoji da ugovori zajednički susret. Ovo bi bilo moguće ako postoji saglasnost obe strane. Velika je umešnost medijatora da uspe da ubedi strane da bi zajednički susret bio veoma koristan za prevazilaženje konflikta nastalog nakon krivičnog dela lakše prirode. Komparativna iskustva pokazuju da nije lako dobiti saglasnost involviranih strana za zajednički susret, pošto svaka strana oseća psihičko opterećenje – počinitelj nastoji da izbegne suočavanje s posledicama dela koje je počinio,³⁶ a žrtva strahuje za svoju bezbednost i suočavanje s počiniocem.³⁷ Veoma je važno da medijator ubedi strane da bi bilo korisno da žrtva ima mogućnost da iznese svoje patnje u toku i nakon krivičnog dela, ali i da traži da joj počinitelj kaže razloge zašto je počinio krivično delo,³⁸ a da počinitelj skupi hrabrosti da se suoči sa žrtvom o kojoj nije vodio računa prilikom krivičnog dela, pošto on u principu ne zna u kakvoj je situaciji ona bila u toku inkriminirane radnje i nakon počinjenog krivičnog dela. Medijacijski susreti razvijaju personalnu odgovornost počinioca.³⁹ Ukoliko medijator ne uspe da ubedi strane da se održi zajednički susret, posredovanje je moguće i putem odvojenih susreta. Glavni cilj posredovanja je da strane pronađu zajedničko prihvatljivo rešenje ili da postignu sporazum o razrešenju konflikta. U velikom broju slučajeva medijacija se završava dogovorom o nadoknadi štete, ali nije isključeno da se susret završi izvinjenjem počinioca prema žrtvi.⁴⁰

35 Bonafé-Schmitt, op. cit., str. 256.

36 Hans-Jörg Albrecht, „Sanctions and Their Implementation“, Twenty first Criminological Research Conference (PC-CRC), Strasbourg 1996, str. 37.

37 Martin Wright, „Victims, Mediation and Criminal Justice“, Criminal Law Review, 1995, str. 192. Richard Young, „Reparation as Mitigation“, Criminal Law Review, July, 1989, str. 465.

38 Tony Marshall, „Mediation & Criminal Justice – The UK Experience“, Pan-European Seminar on Victim-Offender Mediation, Barcelona, 13 July 1995.

39 James A. Inciardi, Criminal Justice, Harcourt Brace Jovanovich Inc., 1987, str. 637.

40 Marshall, op. cit., 4. Ponekad i izvinjenje izražava terapeutsku važnost medijacije, Young, op. cit., 69.

Imajući u vidu navedene karakteristike medijacije, makedonski se zakonodavac odlučio da dopusti medijaciju u odnosu na krivična dela čiji se krivični progon inicira privatnom tužbom za krivična dela u okviru ovlašćenja sudije pojedinca. Naime, u toku mirovnog ročišta u skraćenom postupku sudija pojedinac može predložiti upućivanje tužioca i oštećenog na medijaciju. Ovim rešenjem makedonski zakonodavac nije prihvatio obavezni pokušaj medijacije, već je ostavio na procenu sudiji da li će privatnom tužiocu i osumnjičenom predložiti medijaciju. U kontekstu principa dobrovoljnosti, saglasnost zainteresovanih strana jeste preduslov za postupak medijacije. Naime, saglasnost se mora dobiti napisмено u roku od tri dana nakon što je sudija uputio strane na medijaciju. Ako neka strana ne dostavi pismenu saglasnost, sudija donosi rešenje da predlog za upućivanje na medijaciju nije uspeo i određuje termin održavanja glavne rasprave prema odredbama skraćenog postupka. Nakon prijema saglasnosti pak sudija donosi rešenje da se slučaj upućuje na medijaciju, a strane imaju rok od tri dana da sporazumno odrede osobu koja će biti medijator u njihovom sporu. ZKP dopušta mogućnost da strane odrede jednu ili više osoba za medijatora. Medijatori u Makedoniji su udruženi u Komoru medijatora i postoji Imenik medijatora prema oblasti u kojoj je medijator obučен da učestvuje. Medijator je dužan da postupak medijacije vodi prema odredbama Zakona o medijaciji – dogovara zajednički susret, a ako je to neizvodljivo, dogovara posebne susrete sa svakom stranom. Postupak medijacije se mora završiti u roku od 45 dana od dana kada su stranke dale svoju pismenu saglasnost.

ZKP predviđa da je medijatorova dužnost da upozna strane s principima, pravilima i troškovima medijacijskog postupka, ali, uzimajući u obzir činjenicu da strane svoju saglasnost daju pre nego što ostvare kontakt s medijatorom, nužno je da sudija pre nego što ponudi medijaciju treba ukratko da objasni zainteresovanim stranama prednosti i mogućnosti medijacije.

Postupak medijacije može se završiti na nekoliko načina: a) prema principu da medijator mora biti objektivan i etičan i mora voditi računa da se spor ne produbljuje u toku medijacije, kada se medijacijski postupak završava tako što medijator pismenom izjavom obavesti sud da dalji pokušaji za sporazumno rešenje nisu opravdani; b) prema odredbama Zakona o medijaciji, maksimalno trajanje medijacije jeste 45 dana, a s obzirom na to da postupak medijacije prema ZKP počinje od dana kada su strane dostavile saglasnost sudiji, od toga se dana računa rok od 45 dana; c) princip dobrovoljnog učešća zainteresovanih strana u postupku medijacije prouzrokuje završavanje postupka medijacije u slučaju kada jedna strana odustane od daljeg učešća u medijacijskom postupku i d) s obzirom na princip zakonitosti krajnjeg ishoda postupka, medijator može obustaviti postupak ako oceni da je postignuti sporazum nezakonit ili nepodoban za izvršenje. U svakom

slučaju završetka postupka medijacije bez odlaganja se obaveštava sudija koji mora u najkraćem roku odrediti termin za održavanje sudskog ročišta.

Medijacija je uspešna kada strane postignu sporazum i pristupe potpisivanju pismenog sporazuma. ZKP propisuje sadržaj pismenog sporazuma: a) podaci o strankama u postupku medijacije; b) opis događaja i pravna kvalifikacija krivičnog dela; c) datum početka medijacijskog postupka; d) podaci o održanim susretima stranaka i medijatora; e) predmet sporazuma – nadoknada štete, izvršenje određenih obaveza u korist oštećenog, izvinjenje koje treba počinitelj da uputiti oštećenom, vraćanje oduzetih predmeta ili drugi osnov sporazuma; f) rok za ispunjenje obaveze koji ne može biti duži od tri meseca; g) odluka o nadoknadi troškova; h) datum kada je postignut sporazum; i) potpis stranaka i j) potpis i pečat medijatora koji overava sporazum.

Potpisani i overeni sporazum odmah se dostavlja sudiji. Imajući u vidu lakoću s kojom se mogu prihvatiti obaveze s namerom da se nikad ne ispune, potpisani sporazum ne vodi u obustavu krivičnog postupka. Naime, ZKP predviđa da je optuženi dužan da u zakonskom roku od tri meseca priloži dokaz sudiji da je ispunio obaveze i nadoknadio troškove postupka. Rešenje o obustavi postupka sudija donosi tek kada optuženi dostavi dokaz da je ispunio obaveze, a ne kada je potpisan pismeni sporazum. U protivnom slučaju, ako optuženi ne dokaže da je ispunio obaveze u zakonskom roku, sudija mora odrediti ročište za glavnu raspravu po pravilima skraćenog postupka, bez obzira na činjenicu da je pismeni sporazum potpisan i overen.

3.3. Kazneni nalog

Savet Evrope preporučuje da kazneni nalog (*penal order*) treba da se uvede u nacionalna zakonodavstva kada su ispunjeni sledeći uslovi: da je dokazni materijal jasan i da nesumnjivo ukazuje na krivicu okrivljenog, da se postupak sprovodi na inicijativu tužioca, da se krivična sankcija odredi bez vođenja krivičnog postupka, da se okrivljeni u potpunosti upozna s posledicama prihvatanja kaznenog naloga, da okrivljeni mora imati pravno sredstvo za osporavanje kaznenog naloga, da sankcije koje sud može izreći bez održavanja krivičnog postupka budu limitirane i određene zakonom, a da zatvorska kazna ne sme biti između njih. Ako ga odbrana ne ospori, kazneni nalog ima status presude za koju važe načela *res judicata* i *ne bis in idem* i da osporavanje kaznenog naloga vodi ka sprovođenju krivičnog postupka bez dejstva zabrane za *reformatio in peius* u odnosu na krivičnu sankciju sadržanu u kaznenom nalogu koji je osporen i stavljen van snage.

U novom ZKP makedonski zakonodavac je dosadašnji postupak, pod imenom *Donošenje presude bez glavnog pretresa*, koji postoji u ZKP iz 2004. godine, preimenovao u *Postupak kaznenog naloga*.⁴¹ Reč je o ubrzanom postupanju s izraženom inicijativom javnog tužioca u odnosu na ocenu dokaznog materijala i odgovarajuću sankciju.⁴² U nemačkoj praksi, kazneni nalog ima učestaliju primenu zbog uštede vremena i omogućavanja veće ekspeditivnosti u radu sudova.⁴³ ⁴⁴ Postupak jeste brz i sumaran i omogućava odstupanja od principa usmenosti i neposrednosti kada tužilac oceni da nije neophodno da se sprovede glavna rasprava, pošto su dokazi kojima tužilac raspolaže dovoljni za donošenje presude. Kazneni nalog može se doneti samo kada je počinjeno lakše krivično delo, za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.⁴⁵ Postupak kaznenog naloga omogućava da javni tužilac kao inicijalni akt sudiji pojedincu uputi predlog za izdavanje kaznenog naloga, a ne optužni predlog.

Predlog za izdavanje kaznenog naloga sadrži: a) lične podatke osumnjičenog; b) opis krivičnog dela za koje se osumnjičeni tereti kao počinilac; c) pravnu kvalifikaciju krivičnog dela; d) dokaze kojima raspolaže tužilaštvo i e) vid i visinu krivične sankcije ili druge mere koju tužilac predlaže sudiji.

ZKP je taksativno odredio koje krivične sankcije tužilac može birati ili kombinovati: a) novčana kazna u iznosu od 10 do 100 dnevnih zarada globe

41 Ovaj je naziv poznat i u komparativnom kaznenom procesnom zakonodavstvu, kao *Strafbefehlsverfahren* u nemačkom zakonodavstvu ili kao *decreto penale* u italijanskom zakonodavstvu. Komparativni prikaz u *European Criminal Procedures*, (eds. M. Delmas-Marty / J.R. Spencer), Cambridge University Press 2002; Gordana La`etic`e-Bu`arowska, „Refleksiite na na~elo za zabrzuvawe na krivi~nata postupaka vrz primenata na postapkata za kaznena naredba“, MRKK, br. 1-2, 2003, str. 55-71.

42 Kurt Madlener, *The protection of human rights in the criminal procedure of the Federal Republic of Germany*, *Human rights in criminal procedure – comparative study*, The Hague, 242, prema kome čak 70% optuženih prihvata ovakav način postupanja i presuđivanja. Isto, Werner Beulke, *Strafprozeßrecht*, 6, neubearbeitete Auflage, C. F. Müller Verlag, Heidelberg 2002, str. 276; Robert Esser, „Criminal Procedure System of the Federal Republic of Germany“, u *Transition of Criminal Procedure Systems*, (ed. Berislav Pavišić), Vol. II, Rijeka 2004, str. 117.

43 K. Madlener, op. cit., 242, navodi da u više od 400.000 slučajeva godišnje optužnica ne ide na suđenje već se primenjuje kazneni nalog (*Strafbefehlsverfahren*); P. Hünerfeld, „La célérité dans la procédure pénale an Allemagne“, *International Review of Penal Law*, Vol. 66, No. 3-4/95, 394, navodi konstataciju H. Dahs da na ovaj oblik postupka otpada blizu 30% krivičnih dela o kojima odlučuju sudovi.

44 B. Huber, „Criminal procedure in Germany“, u *Comparative criminal procedure* (eds. Hatchard, Huber, Vogler), *British Institute of International and Comparative Law*, 1996, 157-158, navodi da bi bez postojanja kaznenog naloga sudski sistem teško preživeo; W. Beulke, op. cit., 228.

45 Prema nemačkom StPO, kazneni je nalog dozvoljen samo za lakša krivična dela (*Vergehen*), kažnjiva novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine, R. Juy-Birman, „The German system“, u *European Criminal Procedures*, str. 316-317.

(*day fine*);⁴⁶ b) uslovna osuda s utvrđenom kaznom zatvora od tri meseca ili uslovna novčana kazna; c) zabrana upravljanja motornim vozilom u trajanju od dve godine i d) konfiskacija imovine i imovinske koristi pribavljenih počinjenim krivičnim delom kao i oduzimanje predmeta.

Nakon prijema predloga za izdavanje kaznenog naloga, sudija vrši procenu da li postoje osnovi za kazneni nalog ili ne i može doneti jednu od sledećih odluka:

- da rešenjem odbaci predlog za izdavanje kaznenog naloga iz formalnih razloga – kada utvrdi da je reč o krivičnom delu za koje se ne može izreći kazneni nalog. Protiv ovakvog rešenja tužilac ima pravo na žalbu u roku od 48 sati krivičnom veću osnovnog suda;
- da odredi datum glavne rasprave prema odredbama skraćenog postupka – kada oceni da podaci izneseni u predlogu nisu dovoljan osnov za izdavanje kaznenog naloga ili da je predložena kazna ili mera neprihvatljiva; ili
- da donese presudu na osnovu predloga za izdavanje kaznenog naloga – kada je predlog osnovan u pogledu opisa činjeničnog stanja, priloženog dokaznog materijala i predložene krivične sankcije ili mere. Ova presuda u dispozitivu sadrži i odluku o imovinskopravnom zahtevu, ako postoji takav zahtev, a sadrži i kratko obrazloženje u odnosu na dokaze koji opravdavaju kazneni nalog. Ujedno, ovo je jedina presuda u ZKP koja sadrži pravnu pouku – prigovor na presudu.

Odbrana nije involvirana u postupku izdavanja kaznenog naloga do momenta kada je optuženom dostavljena presuda. Polazeći od činjenice da odbrana ima rok od 8 dana da pripremi prigovor na donesenu presudu na osnovu predloga za kazneni nalog postavlja se pitanje da li je ovaj rok dovoljan da se odbrana pripremi, s obzirom na to da odbrana nije informisana o preduzetim aktivnostima javnog tužioca sve dok ne dobije presudu s kaznenim nalogom. Rok treba da se preispita s obzirom na to da prigovor ne mora sadržati obrazloženje, ali je potrebno da sadrži dokaze u korist odbrane. Ukoliko sudija odbaci prigovor zbog prekoračenja zakonski predviđenog roka, odbrana se može žaliti u roku od tri dana krivičnom veću osnovnog suda. Ako sudija oceni da je prigovor osnovan, dužan je da odredi datum za održavanje glavne rasprave prema odredbama skraćenog postupka. Ukoliko se održi glavna rasprava, sud nije vezan za predloženu sankciju ili meru koja je bila sadržana u predlogu za izdavanje kaznenog naloga. Prema odredbama koje se odnose na redovni krivični postupak, i u skraćenom postupku povodom prihvatanja prigovora na

46 I u Nemačkoj se najčešće određuje novčana kazna prema sistemu dnevne globe (Tagessatz), između 5 i 360 dnevnih globa ako je počinjeno jedno krivično delo ili 720 dnevnih globa za više krivičnih dela, B. Huber, op. cit., 158.

presudu odbrana mora imati rok da dostavi listu dokaza. Naime, potrebno je da sud upozna odbranu s obavezom da dostavi listu dokaza u određenom roku nakon prijema rešenja da se prigovor prihvata.

Kazneni nalog jedini je postupak gde se nakon određivanja glavne rasprave smatra da presuda protiv koje je odbrana podnela prigovor nije uopšte bila doneta, pa se proces vodi kao da nje uopšte nije ni bilo. Treba ukazati na nekoliko konceptualnih odstupanja koja sadrži postupak kaznenog naloga. Naime, ovo je jedini postupak u kojem se presuda donosi bez kontradiktorne rasprave. Činjenica je da se ocena dokaza u slučaju kaznenog naloga bitno razlikuje od novog koncepta izvođenja dokaza putem direktnog i unakrsnog ispitivanja. U ovom postupku zadržan je dosadašnji način ocene dokaza na osnovu pisanih izjava svedoka, materijalnih dokaza i sl. Sudija donosi odluku u vezi s validnošću i značajem dokaza koje je tužilaštvo dostavilo u prilogu predloga za izdavanje kaznenog naloga bez njihove provere kroz kontradiktornu raspravu. Upravo zbog ovakvih odstupanja, ovaj postupak treba primenjivati samo u izuzetnim situacijama, kada postoje jasni i nedvosmisleni dokazi s proverenim kvalitetom i kredibilitetom.

4. Zaključna razmatranja

Efikasna kaznena pravda preduslov je vladavine prava. Nastojanje da kaznena pravda bude jednako dostupna svim građanima i da bude ostvarena u najkraćem roku doprinosi savremenim tendencijama dinamičnog razvoja i reformisanja proceduralnog postupanja. Isti su motivi za analizu i prilagodavanje različitih rešenja čiji je cilj ubrzanje kaznenog postupka i pojednostavljeno postupanje u zakonski određenim okolnostima.

Pojednostavljenje i ubrzanje postupka bio je jedan od glavnih ciljeva reforme. Ne samo zato što su radi ovoga uvedene mogućnosti za sporazum i nove forme ubrzanih postupaka koji su ukratko prikazani u ovom radu, već ceo koncept reforme u celini pokušava da pojednostavi kazneni postupak. U tom cilju napušta se ne samo sudska istraga, već i sudski paternalizam u celini. Važan cilj reforme je da se sud rastereti obaveze da sam, po službenoj dužnosti, razjašnjava slučaj, a teret da dokaže krivicu van svake razumne sumnje preuzima javno tužilaštvo, što bi trebalo da doprinese da sud ostane nepristrastan arbitar, ali i da značajno ubrza postupak.

Postoje dva glavna razloga za ovakvu pasivizaciju suda u dokaznoj inicijativi: 1) ako ostane obaveza da sud po službenoj dužnosti raščišćava slučaj, postupak će i dalje ostati bitno inkvizitarni, a sud će i dalje (kao i do sada) sebe percipirati kao organ čiji primarni zadatak je osuda kriminalaca, a ne obezbeđivanje

fer suđenja i jednakosti oružja suprotstavljenih stranaka, i 2) ovo će bitno produžiti postupak. Za ovo nam nisu potrebni argumenti, iz jednostavnog razloga što dugi krivični postupci s dugom istragom i mnogo ročišta, koja se po pravilu odlažu na po mesec dana, jesu nešto na što smo praktično navikli.

Tako, u Makedoniji, za razliku od većine država u regionu, sudska istraga se deformalizuje i praktično preskače, a ne zamenjuje se novom optužnom istragom u kojoj bi javni tužilac radio isto ono što je ranije radio istražni sudija. S druge strane, makedonski ZKP je jedini u regionu koji, po primeru Italije, formira pravosudnu policiju. Bitan element ideje da javni tužilac neposredno raspolaže timom u koji su uključeni iiskusni kriminalni inspektori povezan je s ubrzanjem postupka. Sada, ne samo što sudska istraga otpada, već se čine naponi da se stvore uslovi da javni tužilac sam, uz pomoć inspektora i stručnih pomoćnika kao njegovih asistenata, brzo prikupi podatke i dokaze da bi najpre odlučio da li će voditi istražni postupak, koji se pak nadovezuje na predistražni postupak i već je jedna priprema za suđenje.

Treba naglasiti i to da ne samo što sud neće snositi deo tereta dokazivanja, već ima prekluziju i na predlaganje dokaza od strane stranaka. Naime, na samom suđenju novi dokazi mogu se predložiti samo u izuzetnim slučajevima.

*

*

*

Professor Gordan Kalajdziev, PhD
Faculty of Law "Iustinian Primus", Skopje

***SPEEDING UP THE PROCEDURE AS KEY GOAL OF THE REFORM OF
CRIMINAL PROCEDURE IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA***

Making the procedure simpler and faster has been one of the major goals of the reform not only because it led to the introduction of the possibility for plea bargain and new forms of simplified procedures, which are briefly described in this paper; but because the entire concept of the reform attempts to simplify the penal procedure. That is the reason why not only judicial investigation but judicial paternalism as well is completely abandoned. An important goal of the reform is to transfer court's duty to clarify the case ex officio to the public prosecutor in order to enable the court to maintain his role of an independent arbiter as well as to significantly speed up the entire procedure.

Contrary to the solutions of the majority of countries in this region, Macedonian judicial investigation is deformalized and practically avoided i.e. skipped, instead of being replaced with a new form of investigation conducted by the public prosecutor who would perform the same actions that were previously performed by investigative judge. On the other hand, Macedonian Law on Criminal Procedure is the only one in the region that follows the Italian example as a role-model and introduces judicial police. The essential part of the idea is the fact that the public prosecutor has direct jurisdiction over a team comprised of experienced criminal investigators, which is directly linked to the efficiency of the procedure. So, not only is judicial investigation abandoned, but efforts are made to create preconditions that would enable the public prosecutor, supported by investigators and expert assistants, to collect relevant data and evidence quickly in order to decide whether to conduct the investigative procedure as an extension of pre-investigative procedure and preparation for trial.

The attempt to simplify the procedure through its remodeling by abandoning investigative principle and removing inquisitor elements is not limited only to the pre-trial procedure. Transferring court's obligation to determine the truth ex officio, which represented an unnecessary burden for judiciary by forcing it to overtake some of parties' obligations, was considered a strategic question that deserves high priority in Macedonia as well as in other countries of this region. It is well known that all countries conducted the reform of the procedure related to the trial by shifting the burden of proof and transferring it to the parties and by introducing cross examination at trial. However, the majority of the countries in this region have decided not to passivize the court entirely and still allow the court to propose some evidence. This hybrid model is assessed as a unique reasonable compromise that seems to be optimal because the parties have the initiative and the burden of proof, but the court has the option to ask questions and propose evidence if finding these activities necessary.

Key words: *criminal procedure, reform, mediation, penal warrant, Macedonia, Speeding up, simplified forms of procedure, public prosecutor, court, plea bargain, accused.*